

Sveučilište u Zagrebu

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za poljski jezik i književnost

Naslov disertacije: **Przemiany obrazu Zagrzebia w prozie chorwackiej po 1918 roku**
ime doktorandice: **Patrycja Chajęcka**

mentorica: dr hab. Grażyna Szwat-Gylybowa, prof. IS PAN (promotorka) i dr. hab Ewa
Wróblewska-Trochimiuk (promotorka pomocnicza)

Recenzija:

Disertacija pripada interdisciplinarnom području književnih studija, s jasno prepoznatljivim uporištima u sljedećim disciplinama: povijesti književnosti (hrvatska proza 20. i ranog 21. stoljeća), urbanim studijima u književnosti, odnosno studijima grada u književnosti, kulturnim studijima, humanističkoj geografiji (u smislu odnosa između prostora, identiteta i naracije) i sociologiji književnosti.

U okviru slavistike, doktorski rad se pozicionira kao kroatistička studija sa snažnom teorijskom i komparatističkom dimenzijom, a njegovo istraživanje može se lako uključiti u širi slavistički i srednjoeuropski kontekst (grad kao tekst, postsocijalističke transformacije, imperijalna i postimperijalna urbana iskustva). Drugim riječima, radi se o doktorskoj disertaciji koja je primarno književnoteorijska i književnopovijesna, ali metodološki svjesna prostornog i društvenog obrata u humanistici.

Autorica teorijski okvir gradi na interdisciplinarnoj refleksiji odnosa grada, književnosti i iskustva prostora, polazeći od individualnog doživljaja urbane stvarnosti te

dinamične, dvosmjerne veze između grada i njegovih stanovnika. Oslanjajući se na koncepte kolektivnog pamćenja, *miasta-teksta* i semiosfere, Zagreb promatra kao palimpsest značenja koji je nastao u dinamičnoj relaciji između povijesti i sadašnjosti te fikcije i stvarnosti. Književnost razumije kao medij koji interpretira urbani prostor, a povrh toga i aktivno sudjeluje u njegovoj simboličkoj konstrukciji i kulturnom pamćenju. Autorica jasno pozicionira svoj rad unutar suvremenih književnoznanstvenih i kulturoloških rasprava o prostoru, oslanjajući se na etički, antropološki i topografski obrat te na tradiciju *urban studies*. Književnost razumije kao kulturotvorno i memorijsko sredstvo koje sudjeluje u oblikovanju kolektivnih predodžbi grada, pri čemu naglašava dvosmjernu vezu između grada kao empirijske stvarnosti i njegova književnog uobličjenja. Metodološki okvir autorica gradi induktivno, povezujući semiotičke, sociokulturne i naratološke pristupe, a analizu književnih slika Zagreba dosljedno smješta u konkretan povijesni, politički, društveni i urbanistički kontekst.

Opći kontekst istraživanja čine tri međusobno povezana okvira. Prvi je povijesno-društveni, jer se rad bavi razdobljem koje je obilježeno raspadom velikih političkih formacija (Austro-Ugarska i Jugoslavija), totalitarnim iskustvom 20. stoljeća, socijalističkom modernizacijom i postsocijalističkom i tranzicijskom transformacijom. Grad Zagreb analizira se kao prostor u kojem se ti procesi kondenziraju, a književnost je viđena kao medij koji ih reflektira, tumači i simbolički strukturira. Drugi je teorijski i metodološki kontekst koji pokazuje da se istraživanje uklapa u tzv. prostorni obrat u humanistici, koji tretira grad kao narativnu i kulturnu konstrukciju, uvodi suvremene rasprave o odnosu književnosti i stvarnosti, reprezentacije i materijalnog prostora, individualnog iskustva i kolektivnih struktura. Autorica analitičke kategorije gradi induktivno i to na osnovu samih književnih tekstova. Treći je književno-povijesni kontekst. Rad se naime nadovezuje na dugu tradiciju književnih prikaza Zagreba, ali se svjesno fokusira na razdoblje koje dosad nije bilo sustavno obuhvaćeno jednom studijom. Time se ovo istraživanje smješta u prazninu između parcijalnih interpretacija i nedostatka sinteze. Paradoksalno, tu prazninu možda ne bismo ni osvijestili da nije ove disertacije.

Tema doktorskog rada relevantna je i važna za slavistiku jer Zagreb funkcionira kao važan slavenski urbani prostor na razmeđu srednje Europe, Balkana i Mediterana i omogućuje komparaciju s književnim slikama gradova poput Beča, Praga, Budimpešte,

Ljubljane ili Beograda, te doprinosi razumijevanju postimperijalnih i postsocijalističkih urbanih imaginarija u slavenskim književnostima. Rad time nadilazi nacionalni okvir i postaje potencijalno referentan za komparativnu slavistiku. U okviru znanosti o književnosti doktorski rad također ima svoju težinu i mjesto jer pokazuje kako se prostor ne pojavljuje samo kao pozadina, nego kao aktivni semantički i narativni element. U njemu se analiziraju književni tekstovi promatrani kao oblik društvenog znanja i interpretacije stvarnosti i povezuju formalne narativne strategije s povijesnim iskustvom. Time ova disertacija pridonosi suvremenim raspravama o mimetičnosti, konvencijama realističke književnosti, odnosu književnosti i društva. Na kulturnoj razini, disertacija rekonstruira kolektivne predodžbe grada kroz više generacija, pokazuje kako se urbani identitet oblikuje ali i preoblikuje u narativima, osvještava ulogu književnosti u formiranju kulturnog pamćenja. U tom smislu, rad nije važan samo za akademsku zajednicu, nego i za razumijevanje urbane povijesti Zagreba, kulturnu samorefleksiju i šire rasprave o identitetu grada u suvremenoj kulturi.

U poglavlju posvećenom povijesnim kontekstima autorica daje sažet, ali u infomartivnom smislu gust prikaz urbanističkog, političkog i društvenog razvoja Zagreba do 1918. godine, promatrajući grad kao mjesto presijecanja lokalnih, nacionalnih i imperijalnih procesa. Posebnu pozornost posvećuje ujedinjenju Kaptola i Gradeca, modernizacijskim nastojanjima te problemima infrastrukturnog, arhitektonskog, gospodarskog i simboličkog oblikovanja Zagreba kao političkog i kulturnog središta hrvatskih zemalja. Pokazuje i kako se u kasnom 19. i ranom 20. stoljeću Zagreb gradi kao simbolički reprezentativan grad s monumentalnom arhitekturom, imenovanjem ulica, uređivanjem prostora, što su sve znakovi širenja i persuazivni potezi vlasti te aspiracija grada da postane nacionalno središte. Ujedno prikazuje kako Prvi svjetski rat narušava urbani poredak i svakodnevicu (mobilizacije, nestašice, restrikcije i osjećaj nesigurnosti), dok se 1918. Zagreb afirmira kao politička pozornica prijeloma – od stvaranja Države SHS do prosinačkih žrtava i represivnih mjera koje slijede. Zaključno naglašava da je „prva modernizacija”, premda transformativna, ostala nedovršena (npr. širenje preko Save ostvaruje se tek nakon 1945.), ali je trajno promijenila Zagreb u moderni, infrastrukturno opremljen srednjoeuropski grad s postojanim provincijalnim tragom. Takvo kontekstualno utemeljenje služi kao podloga za razumijevanje integracijskih

dogadajima koji služe kao mehanizmi proizvodnje zajedničke imaginarne pripadnosti gradu, a posljedično i za stvaranje književnih slika grada koje autorica analizira u nastavku rada.

Iako je predmet autoričina interesa prezentacija Zagreba u književnosti nakon 1918. godine, jedno je poglavlje posvećeno i književnim prikazima grada prije 1918., među u kojima između ostalog postoje dvije temeljne tendencije: urbanistička i antiurbanistička, pri čemu realistička proza često gradi antiurbanistički obrazac dolaska sa sela u grad i posljedične propasti pojedinca. Grad se pritom prikazuje kao prostor moralne degradacije i društvenih maski, a u prijelazu prema moderni sve se više shvaća kao dinamičan proces i heterogena istodobnost, uz pokušaje razgradnje stereotipne opreke selo – grad i pomak prema analizi društvenih i kulturnih praksi.

Opisujući Zagreb između dvaju ratova, Patrycja Chajęcka ukazuje da je grad postao žarište političkih i ideoloških napetosti (jačanje ljevice, štrajkovi, represija), a javni rituali i preimenovanja ulica pretvaraju urbani prostor u polje simboličke borbe i pamćenja. Paralelno se mijenja svakodnevnica i urbana kultura pa Zagreb između dvaju ratova biva grad ubrzane modernizacije, ali i oštrog klasičnog kontrasta koji snažno ulaze u književne i društvene diskurse. Za analizu književne slike Zagreba u tom periodu koristi djela Milana Begovića: *Giga Barićeva*, Zlatka Milkovića: *Zrinjevac*, Vjekoslav Majera: *Pepić u vremenu i prostoru* i Slavka Batušića: *Argonauti. Pričanja siromašnih ljudi* i na njihovom primjeru dokazuje kako u međuratnoj hrvatskoj prozi periferija označava potisnutu i nevidljivu stranu grada, njegovu bijedu, proletarijat i prostore isključenja skrivene iza fasada urbanog reda i prosperiteta. Podjela na centar i periferiju pritom nije stabilna ni prostorno jednoznačna, nego je povijesno promjenjiva i simbolična jer periferija može postojati i u samom središtu grada, kao stanje društvene marginaliziranosti i isključenja, koje je provedeno i petrificirano radi očuvanja privida normalnosti i sigurnosti.

U poglavlju posvećenom Zagrebu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, za koju autorica točno utvrđuje da se radi o marionetskoj i fašističkoj tvorevini – što je važno naglasiti s obzirom na revizionističke tendencije u dnevnopolitičkom, ali i znanstvenopovijesnom polju suvremene Hrvatske – ističe se da je analiza književnih slika Zagreba iz razdoblja 1941–1945 ograničena malim brojem izvora, što je posljedica ratnih uvjeta, cenzure i represije, zbog kojih je tada nastajalo vrlo malo prozaičkih tekstova s urbanom tematikom. Zbog toga se istraživanje oslanja ponajprije na dnevničke i

memoarsku prozu, koji pružaju najviše uvida u svakodnevicu ratnog grada (*Čahure* Ivanke Vujčić Laszowski i *Preživjeti u Zagrebu. Dnevnik 1943–1945.* Josipa Horvata), uzimajući u obzir i kasnije objavljene romane koji retrospektivno tematiziraju to razdoblje. Takav prošireni korpus omogućuje rekonstrukciju Zagreba kao prostora straha, nasilja i ideološke kontrole, ali i svakodnevice stanovnika suočenih s ratnom stvarnošću. Autorica upozorava da je književnost i kultura razdoblja NDH dugo bila marginalizirana u znanstvenim istraživanjima zbog ideoloških ograničenja socijalističke Jugoslavije i kasnijih revizionističkih pristupa, što je dovelo do selektivnih i često pristranih interpretacija. Pregledom relevantnih sinteza i studija otkrila je kako su godine 1941–1945 najčešće zanemarivane, uklapanje u šire kontinuitete ili tumačene kroz ideološke filtre, dok su rijetki pokušaji sustavnijeg pristupa ostali iznimka. Autorica naglašava nužnost kritičkog čitanja postojećih radova i kontekstualizacije književne produkcije NDH unutar represivnog sustava u kojem je kultura bila strogo kontrolirana, ali istodobno ideološki instrumentalizirana. U analiziranim tekstovima grad se pojavljuje kao mrtav i ispražnjen prostor, nalik tijelu koje se raspada.

U razdoblju socijalističke Jugoslavije Zagreb je doživio snažnu gospodarsku i društvenu ekspanziju u okviru druge modernizacije, paradoksalnog i ideološki egalitarnog procesa unutar totalitarnog sustava, koji je, unatoč urbanom rastu i širenju grada preko Save, završio stvaranjem institucionalne i društvene praznine vidljive nakon 1990., koja je čekala nove aktere i novu stvarnost. Kako se vidi na odabranim književnim primjerima, knjizi Sunčane Škrinjarić: *Kazališna kavana* i romanima Dalibora Cvitana: *Polovnjak*, *Ervin i luđaci*, hrvatska proza tog razdoblja postupno je pomicala fokus s kolektivnog iskustva prema perspektivi pojedinca i mikrosvijetu društvenih uloga, a Zagreb je postao s jedne strane prostor suočavanja s ideološki oblikovanom stvarnošću, a s druge i ogledalo unutarnjih napetosti, strahova i potrage za osobnim identitetom.

U zadnjem desetljeću 20. stoljeća započinje transformacija Zagreba koja je obuhvatila političke, društvene, demografske i prostorne promjene, pri čemu se grad profilirao kao polje sukoba različitih identitetskih i memorijskih vizija. S jedne strane obilježen i zaslužan dugotrajnim ostankom istih aktera na vlasti s druge strane je postao prostorom razvoja građanskog aktivizma. Stoga se u suvremenoj hrvatskoj prozi grad uspostavlja kao središnje mjesto radnje i tematski fokus. Često opisan kroz pojam „proze

urbanog pejzaža”, u kojoj je gradska svakodnevnica prikazana kao kaotična, fragmentarna i labirintska, što se odražava i na razlomljenu strukturu samih tekstova. Istodobno, autorica ne previđa da dio kroatističke kritike upozorava na nekritičku i preširoku uporabu pojma „urbane proze”, naglašavajući da grad nikada nije bio odsutan iz književnosti, nego su se mijenjali načini njegove artikulacije. U prozi s prijelaza iz 20. u 21. stoljeće grad se često prikazuje kroz prizmu postsocijalističke transformacije, kao simbolično, često neimenovano i mračno mjesto društvene degradacije, egzistencijalne nesigurnosti i gubitka orijentacije. Oslanjajući se na pomno čitanje romana Ede Popovića *Izlaz Zagreb jug*, gdje je grad, odnosno njegov rub prikazan kao metafora rezignacije, i Alena Bovića: *Metastaze*, koji donosi uvid u patologiju urbane i društvene stvarnosti,

Doktorski rad prati *povijesni*, a potom i *književni* Zagreb od 1918. do ranog 21. stoljeća. Promišljeno je odabrana ne samo teorijska literatura nego i korpus književnih djela nad kojim autorica zalački provodi analizu uz pomoć inovativnog metodološkog pristupa. Zagreb u odabranim književnim djelima seli se od prostora koji predstavlja društvene hijerarhije i isključenja, preko ratnog iskustva opresije, prema subjektiviziranom i fragmentiranom gradu, pa sve do posttranzicijske fragmentarnosti i urbane patologije.

Zaključak

U doktoratu su istraživačka pitanja i ciljevi jasno postavljeni, metodologija i teorijski okvir primjereno odabrani i dosljedno primijenjeni. Štoviše, autorica je pokazala visoku metodološku svijest, terminološku preciznost i teorijsku zrelost te temeljito poznavanje primarne i sekundarne literature. Struktura i kompozicija rada imaju opravdanu logiku i argumentirano i proporcionalno raspoređena poglavlja u kojima je pokazana iscrpna informiranost o političkom, društvenom i povijesnom tlu Zagreba, njegove periferije i okolice u 19., 20. i 21. stoljeću, s naglaskom na četirima razdobljima: međuratnom, ratnom, socijalističkom i tranzicijskom.

Zahvaljujući inovativnom odabiru korpusa, logičnoj periodizaciji i prostornim i metodološkim kategorijama koji su oslonac analizi, kroatistika i slavistika dobile su važnu i uzornu studiju. Riječ je o istraživanju koje spaja književnu analizu, povijesnu svijest i prostornu teoriju, te na metodološki suveren način pokazuje zašto je grad – u ovom

slučaju Zagreb – jedno od ključnih mjesta razumijevanja književnosti, kulture i društva u slavenskom kontekstu.

U uvodnom dijelu autorica izriče konstataciju da njezina „rasprava proizlazi iz iznenađenosti činjenicom da ovaj grad – unatoč bogatoj povijesti, složenom identitetu i važnoj prisutnosti u hrvatskoj književnosti – dosad nije bio predmet istraživanja koje bi njegove književne reprezentacije promišljalo na barem djelomično sustavan i cjelovit način. Poticaj za poduzimanje istraživanja bila je i znatiželja o tome kako je Zagreb kroz godine konstruiran i rekonstruiran u književnim naracijama te kako su se mijenjale njegove simboličke i kulturne funkcije.“ Ovom je doktorskom disertacijom potvrdila svoju tezu i znanstveno je obradila koristeći prikladan teorijski okvir. Identificirala je navedenu istraživačku prazninu, dosljedno ju je popunila i ponudila prvu sustavnu, problemski strukturiranu i metodološki reflektiranu analizu književnih reprezentacija Zagreba u hrvatskoj prozi 20. i 21. stoljeća.

Uz zahvalnost na prilici na pročitam ovu vrijednu studiju, smatram da doktorski rad *Przemiany obrazu Zagrzebia w prozie chorwackiej po 1918 roku* u potpunosti ispunjava zahtjeve propisane važećim zakonodavstvom o znanstvenim stupnjevima i zvanjima te je ocjenjujem ne samo pozitivno nego i visoko. Smatram da kandidatkinja Patrycja Chajęcka zaslužuje da joj se osigura pristup sljedećoj fazi stjecanja zvanja doktorice filoloških znanosti.

S poštovanjem,

dr.sc. Đurđica Čilić, izv. prof.

U Zagrebu, 27. siječnja, 2026. godine